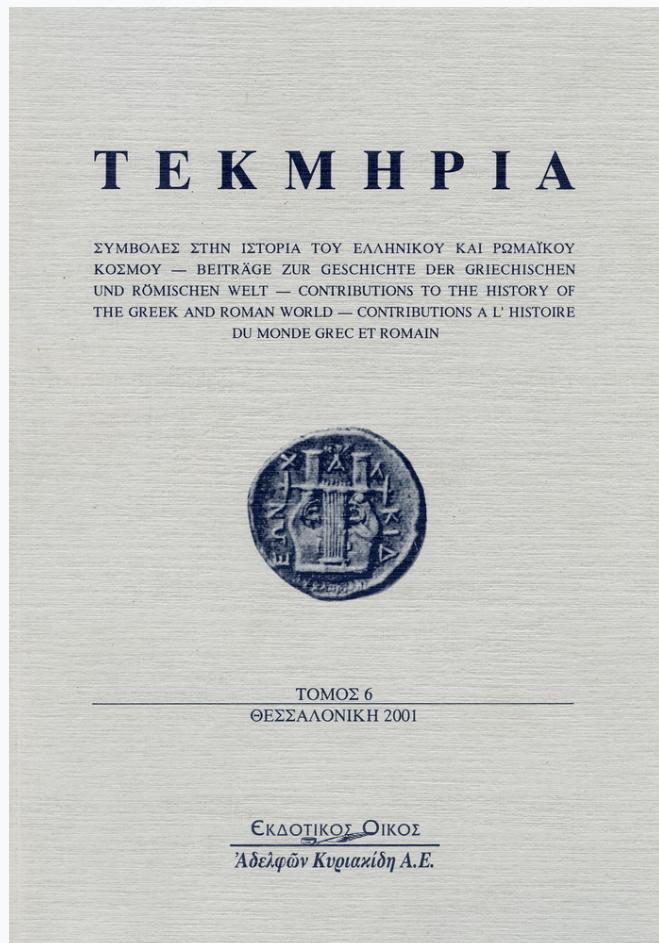

Tekmeria

Vol 6 (2001)

Δύο έπιτύμβιες στήλες από την Κασσάνδρεια

K. KOΥΣΟΥΛΑΚΟΥ

doi: [10.12681/tekmeria.167](https://doi.org/10.12681/tekmeria.167)

To cite this article:

KOΥΣΟΥΛΑΚΟΥ K. (2001). Δύο έπιτύμβιες στήλες από την Κασσάνδρεια. *Tekmeria*, 6, 43-47.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.167>

K. KOΥΣΟΥΛΑΚΟΥ

ΔΥΟ ΕΠΙΤΥΜΒΙΕΣ ΣΤΗΛΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΑ

I

Κατὰ τὴ διάρκεια ἐργασιῶν γιὰ τὴν κατασκευὴ νέου ὑδροδοτικοῦ δικτύου στὸν οἰκισμὸ τῆς Νέας Ποτίδαιας ἀποκαλύφθηκε τμῆμα μαρμάρινης στήλης ἀπὸ λευκὸ λεπτόκοκκο μάρμαρο. Πρόκειται γιὰ τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ κορμοῦ ἐνεπίγραφης ἐπιτύμβιας στήλης, ἡ μορφὴ τῆς δποίας παρουσιάζει ἀρκετὲς δμοιοτήτες μὲ ἀνάλογα μνημεῖα ἀπὸ τὴ Βεργίνα καὶ ἄλλες μακεδονικὲς πόλεις¹. Τὸ λοξὸ σπάσμο στὴν κάτω πλευρά μᾶς στερεῖ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ ἀρχικό ὑψος τῆς στήλης. Ἐπιπλέον, ἀποκρούσεις παρουσιάζει τὸ μνημεῖο στὶς δύο πλάγιες πλευρὲς καὶ στὸ ἀέτωμα. Ὁ κορμὸς εἶναι ἐπίπεδος, χωρὶς πλαισίωση καὶ ἀπολήγει στὸ ἐπάνω μέρος σὲ λοξὸ κυμάτιο. Ἡ στήλη ἐπιστέφεται ἀπὸ ἔνα ἐλεύθερο ἀέτωμα μὲ ἀνθεμωτὰ ἀκρωτήρια, τὰ δποῖα ἔχουν ἀποκοπεῖ. Τὸ μνημεῖο φυλάσσεται σήμερα στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μὲ ἀρ. εύρ. ΠΟΤ 237. Διαστάσεις: Μέγ. ὑψος: 0,31 μ. Πλάτος: 0,35 μ.-0,37 μ. Πάχος: 0,085 μ. Στὴν κύρια ὅψη καὶ σὲ ἀπόσταση 0,065 μ. ἀπὸ τὸ γεῖσο δίστιχη ἐπιγραφή. "Ὑψος γραμμάτων: 0,01-0,015 μ. Διάστιχα: 0,02 μ. (εἰκ. 1).

*Δημήτριος
Έρμώνακτος*

Ἐλλείψει ἄλλων στοιχείων, μὲ βάση τὸν τύπο τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τὸ μνημεῖο χρονολογεῖται στὸ α' μισὸ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., χωρὶς νὰ ἀποκλείεται μιὰ πρωϊμότερη χρονολόγηση στὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. Ἡ γραφὴ εἶναι ἀρκετὰ ἐπιμελημένη: τὰ γράμματα εἶναι συμμετρικὰ καὶ σχεδὸν ἰσούψη (μικρότερο σὲ σχέση μὲ τὰ ὑπόλοιπα γράμματα εἶναι τὸ ὡμέγα). Ἐπιπλέον, σχετικὰ μὲ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἐπισημαίνουμε τὰ ἔξης: α) χαρακτηριστικότερο τῶν γραμμάτων εἶναι τὸ σίγμα μὲ ἴδιαίτερα ἀνοικτὰ τὰ δύο σκέλη του, β) τὸ ὡμέγα ἔχει συμμετρικὸ σχῆμα καὶ ἀνοικτὰ τὰ δύο σκέλη του, γ) τὸ ἔψιλον ἔχει μικρότερη τὴν ἐσωτερικὴ τὸν κεραία σὲ σχέση μὲ τὶς ἔξωτερικές,

1. Βλ. Χ. Σαατσόγλου-Παλιαδέλη, *Tὰ ἐπιτάφια μνημεῖα ἀπὸ τὴ Μεγάλη Τούμπα τῆς Βεργίνας*, διδ. Διατριβὴ ΕΕΦΣΘ Παράρτημα 50, 99-102 (πίν. 20), 131-134 (πίν. 33), 148-151 (πίν. 41), 177-179 (πίν. 49α). Πρβλ. Β. Μισαγλίδου-Δεσποτίδου, *Ἐπιγραφὲς Ἀρχαίας Μακεδονίας*. Κατάλογος τῆς Ἐκθεσης, Θεσσαλονίκη 1997, 68 ἀρ. 64.

δ) τὸ μῦ στὸ δεύτερο στίχῳ ἔχει διαφορετική μορφὴ ἀπὸ αὐτὸ τοῦ πρώτου, καθὼς οἱ ἐσωτερικὲς κεραῖες τοῦ γράμματος συγκλίνουν στὸ ἄνω ὕψος τῶν καθέτων κεραιῶν, ε) τὰ ἄλφα καὶ ἥτα ἔχουν δριζόντια τὴν ἐσωτερικὴν κεραίαν. Ἀνάλογη μορφὴ ἔχουν τὰ γράμματα στὴ σχετικὴ μὲ τὴν παραχώρηση προνομίων ἀπὸ τὸ βασιλιά Κάσσανδρο στὸν Χαιρεφάνη ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Κασσάνδρεια (306/5-298/7 π.Χ.), ὅπως καὶ στὴ σχετικὴ μὲ τὴν παραχώρηση δημόσιας γῆς ἀπὸ τὸν Λυσίμαχο στὸ Λιμναῖο ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν ἴδια πόλη².

Τὰ πρόσωπα τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἀλλοῦ. Τὸ ὄνομα Δημήτριος εἶναι ἡδη γνωστὸ ἀπὸ τὴν προσωπογραφία τῆς Κασσάνδρειας, ἀπαντᾶ δέ, ὡς γνωστόν, μὲ ἴδιαιτερη συχνότητα στὶς ἐπιγραφὲς τῆς Μακεδονίας ἡδη ἀπὸ τὴν ἐλληνιστικὴν ἐποχή³. Ἀντίθετα γιὰ πρώτη φορὰ ἀπαντᾶ στὴν πόλη καὶ στὴ Μακεδονία γενικότερα τὸ Ἰωνικῆς προέλευσης ὄνομα ‘Ἐρμῶνας⁴. Εἶναι ὡστόσο γνωστὸ σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Ἀθήνας, τῆς νησιωτικῆς Ἐλλάδος, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἰωνίας⁵.

II

Τὸ Μάιο τοῦ 2000 παραδόθηκε στὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης τμῆμα μαρμάρινης ἐνεπίγραφης στήλης ἀπὸ φαιό χρονδρόκοκκο μάρμαρο, ἣ ὅποια ἔχει ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὴ βάση της μὲ λοξὸ σπάσμο. Ὁ κορμὸς τῆς στήλης, δ ὅποιος παρουσίαζει μείωση πρὸς τὰ πάνω, εἶναι ἐπίπεδος, χωρὶς πλαισίο καὶ ἀποκεφουμένος στὸ ἀριστερὸ ἄκρο του. Οριζόντιο γεῖσο κοσμεῖ τὴν κύρια ὅψη, ἐνῶ ἐπεξεργασμένες εἶναι καὶ οἱ πλάγιες πλευρὲς τοῦ μνημείου. Ἡ πίσω ὅψη εἶναι ἀδρὰ εἰργασμένη μὲ βελόνι, ἐνῶ ἡ πάνω ἐπιφάνεια φέρει δεξιὰ καὶ ἀρι-

2. Βλ. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, δ.π., 23 ἀρ. 6 καὶ M. B. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings II. Epigraphic Appendix*, (Μελετήματα 22) Athens 1996, ἀρ. 22 (πίν. XXV).

3. Ἀσκληπιάδης Δημητρίου ὄνομάζεται κάποιος Κασσάνδρεύς, μισθοφόρος στὴ φρουρὰ τοῦ Ἀττάλου Α' τῆς Περγάμου· βλ. *FD* II.4, 135 στ. 23 καὶ πρόσφατα A. B. Tataki, *Macedonias abroad. A contribution to the prosopography of Ancient Macedonia* (Μελετήματα 26), Athens 1998, 87 ἀρ. 18. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὄνοματος στὴ Μακεδονία βλ. ἐνδεικτικὰ M. B. Hatzopoulos-L. D. Loukopoulos, *Recherches sur les marches orientales de Téménides (Anthémonte-Kalindoa) IIe partie*, (Μελετήματα 11) Athènes 1996, 242-243.

4. Γιὰ τὸ Ἰωνικὸ ὄνομα ‘Ἐρμῶνας βλ. O. Masson, «Quelques noms de magistrats monétaires grecs. IV. Noms de monétaires à Abdère et Maronée», *RN* 26 (1984) 51 [=OGS II, 430].

5. Βλ. *LGPN* I-III.A s.v. Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία βλ. ἐνδεικτικὰ I. Iasos II (=IK 28.2) 209 (εὑρετήριο κυριῶν ὄνομάτων).

στεργά δρθογώνιους τόφμους, γιατί τή στερέωση πιθανότατα ἔνθετης ἀνθεμωτῆς ἐπίστεψης.

‘Η ἀκριβής προέλευση τῆς στήλης δὲν εἶναι γνωστή. ‘Ως χῶρος εὑρεσης ἀναφέρθηκε θέση ἀμέσως νότια τοῦ σύγχρονου οἰκισμοῦ τῆς Νέας Ποτίδαιας. ‘Ως πιθανότερη ὁστόσο θεωροῦμε τὴν προέλευση τοῦ μνημείου ἀπὸ τὴν περιοχή τῶν νεκροταφείων κλασσικῶν, ἐλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων ποὺ ἐντοπίζονται ἀρκετά νοτιότερα⁶. Σήμερα τὸ μνημεῖο φυλάσσεται στὸ ’Αρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μὲ ἀρ. εύρ. ΠΟΤ 211 (εἰκ. 2). Διάστασεις: Μέγ. σωζόμενο ὑψος: 0,33 μ. Μέγ. σωζ. πλάτος 0,27 μ. (πάνω) - 0,28 μ. (κάτω). “Υψος γραμμάτων: 0,015-0,02 μ. Διάστιχα: 0,01 μ. Σὲ ἀπόσταση 0,05 μ. ἀπὸ τὸ γεῖσο τρίστιχη ἐπιγραφὴ ἡ ὅποια ἔχει ὡς ἔξης:

‘Απολλώνιος Ἀπολλοδώρου
[Π]οσείδιππος Ἀπολλωνίου
Ιασεῖς

1. Διακρίνεται μόνον ἡ δεξιά καὶ τμῆμα τῆς ὁρίζοντιας κεραίας τοῦ ἄλφα· ἀπολέπιση παρουσιάζει ἡ στήλη καὶ στὴ θέση τοῦ Υ, τὸ ὅποιο διακρίνεται μὲ δυσκολία. || 2. διακρίνονται ἔχη τοῦ γράμματος Π στὴν ἀρχὴ τοῦ στίχου.

“Οπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή, τὸ μνημεῖο ἀποτελοῦσε τὴν ἐπιτάφια στήλη τῶν Ἀπολλωνίου, γιοῦ τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ τοῦ Ποσειδίππου, γιοῦ τοῦ Ἀπολλωνίου. Μὲ βάσι τὸ εἶδος τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τὸ μνημεῖο μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. ἢ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. Ἡ χάραξη τῶν γραμμάτων εἶναι ἴδιαιτερα ἐπιμελημένη: τὰ γωνιώδη γράμματα (Α, Λ, Ν, Σ) εἶναι ἰσοϋψη, ἐνῶ μικρότερα εἶναι τὰ στρογγυλὰ γράμματα (Ο, Ω). Ἐπιπλέον, σχετικά μὲ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἐπισημαίνονται τὰ ἔξης; α) Τὸ ἄλφα ἔχει τεθλασμένη τὴν ἐσωτερική του κεραία, β) τὸ πῖ ἔχει μικρότερο τὸ δεξιό του σκέλος καὶ οἱ ἀπολήξεις τῆς ὁρίζοντιας κεραίας τοῦ γράμματος δὲν ἀπτονται τῶν ἄκρων τῶν σκελῶν του, γ) τὸ ὠμέγα ἔχει ἴδιαιτερα στρογγυλὸ σχῆμα μὲ εὐθεῖες ἀπολήξεις, δ) τὸ σύγμα ἔχει συμμετρικὸ σχῆμα καὶ ἀνοικτὰ τὰ δύο σκέλη του.

6. ‘Απὸ τὸ νεκροταφεῖο προέρχονται μεταξὺ ἄλλων καὶ ἐνεπίγραφες στῆλες κλασσικῶν καὶ ἐλληνιστικῶν χρόνων· βλ. σχετικά Αἰκ. Ρωμιοπόύλου, «Ἐπιτύμβιοι στῆλαι Ἀθηναίων ἐκ Ποτείδαιας», *AAA* 7 (1974) 190-198 (=SEG XLV 797-800) καὶ K. Σισμανίδης, «Ἐνεπίγραφες ταφικές στῆλες ἀπὸ τὴν Ποτίδαια», *AAA* 23-28 (1990-1995) [1998] 263-276 (=SEG XLVII 790-799, *Bull. épigr.* 1998, 267).

ε) τὸ ἔψιλον ἔχει μικρότερη τὴν ἐσωτερική του κεραία. Ο τύπος αὐτὸς τῆς γραφῆς ἀπαντᾶ κυρίως σὲ ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν Μακεδονία ποὺ χρονολογοῦνται στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. καὶ κυρίως στὸ α' μισὸ τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.⁷.

Τὰ πρόσωπα ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἐπιγραφὴ εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἄλλες πηγές. Τὸ μόνα προσδιοριστικὰ τῆς ταυτότητάς τους στοιχεῖα εἶναι τὰ ὀνόματά τους καὶ ἡ δήλωση τῆς καταγωγῆς τους, ὅπως αὐτὴ προκύπτει ἀπὸ τὴ χρήση τοῦ ἑθνικοῦ Ἰασεῖς. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ πολίτες ποὺ κατάγονται ἀπὸ τὴ μικρασιατικὴ πόλη Ἰασό.

“Οσον ἀφορᾶ στὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τόσο τὰ κύρια ὀνόματα ὅσο καὶ τὰ πατρωνυμικά τους ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῶν θεοφόρων ὀνομάτων μὲ εὐρύτατη διάδοση στὸν ἑλληνικὸ κόσμο⁸, ἐνῶ συχνὰ ἀπαντοῦν αὐτὰ καὶ στὴν πατρίδα τῶν νεκρῶν, τὴν Ἰασοῦ⁹. Ἡ σχέση τῶν προσώπων δὲν δηλώνεται στὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ πατρωνυμικὸ τοῦ δευτέρου προσώπου εἶναι τὸ ἵδιο μὲ τὸ κύριο ὄνομα τοῦ πρώτου (Ἀπολλώνιος) πρόκειται πιθανότατα γιὰ πατέρα καὶ γιό.

Οἱ λόγοι τῆς παρουσίας τῶν δύο αὐτῶν Ἰασέων στὴν Κασσάνδρεια παραμένουν ἄγνωστοι. Ἰσως πρόκειται γιὰ ἐμπόρους οἱ ὅποιοι ἦλθαν στὴν πόλη ἔξαιτίας τῆς οἰκονομικῆς της ἀνθησης¹⁰, ὅπως καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσία καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου¹¹.

‘Αρχαιολογικὸ Μουσεῖο
Θεσσαλονίκης

Κωνσταντία Κουσουλάκου

7. ‘Ομοιότητες παρουσιάζει τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων μὲ αὐτὰ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ Περσέα (179-168 π.Χ.) ἀπὸ τὸ Δίον βλ. Δ. Παντερμαλῆς, «Δίον 1999. Μουσαϊστάι - Βασιλεύς Δημήτριος», *AEMΘ* 13 (1999) [2000] 415-421 (εἰκ. 1). Πρβλ. καὶ τὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ 179(;) π.Χ. ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, βλ. Hatzopoulos, *Institutions*, ἀρ. 29 (εἰκ. XXXIX, 179 π.Χ.) πρβλ. καὶ Hatzopoulos, *Institutions*, ἀρ. 55 (εἰκ. LIII, α' τρίτο 2. αἰ. π.Χ.).

8. Βλ. σχετικὰ *LGPN* I-III.A s.v.

9. Βλ. σχετικὰ *I.Iasos* II (=IK 28.2) 199-200, 224 (εὑρετήριο κυρίων ὀνομάτων).

10. Γιὰ τὴν ἀκμὴ τῆς πόλης κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς βλ. F.

Papazoglou, *Les villes de Macédoine à l'époque Romaine*, *BCH Suppl.* XVI, Athènes-Paris 1988, 424 μὲ σημ. 53.

11. Βλ. Ρωμιοπούλου, ὁ.π., 193 ἀρ. 6 (=SEG XLV 797), Βλ. Σισμανίδης, ὁ.π. π. 269-270, ἀρ. 7 (πρβλ. SEG XLVI, 798, *Bull. épigr.* 1998, 267). Πρβλ. Σισμανίδης, ὁ.π., 265-266, ἀρ. 2, ὅπου ἀναφέρεται κάποια Φιλώτεια Ἁπειρῶτις (SEG XLVI, 791, τελευταῖο τέταρτο 5. αἰ. π.Χ.).

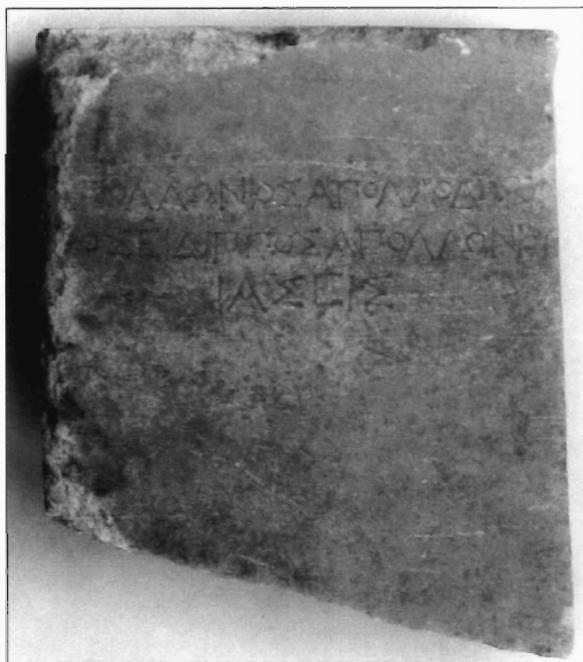
ZUSAMMENFASSUNG

ZWEI GRABINSCHRIFTEN AUS KASSANDREIA

Im vorliegenden Aufsatz werden zwei —durch Zufall gefundene— Grabinschriften aus Kassandreia veröffentlicht. Bezeugt sind folgenden Personen: ein Demetrios, Sohn des Hermonax (in der einen), die aus Iasos von Kleinasiens stammenden Apollonios, Sohn des Apollodoros und dessen Sohn Poseidippos (in der anderen). Die Anwesenheit der letztgenannten in Kassandreia deutet wohl auf die Beziehungen der makedonischen Stadt auch mit relativ fernliegenden Gebieten der griechischen Welt. Bemerkenswert ist auch das Vorkommen des Patronymikon Hermonax in der ersten Inschrift, das ja öfter im übrigen griechischen Raum, namentlich in Ionien, inschriftlich belegt, in Makedonien aber zum ersten Mal bezeugt ist.

K. Κουσουλάκου, Εἰκ. 1

K. Κουσουλάκου, Εἰκ. 2